

## СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330:339.137

**Дугієнко Н.О.,**

кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів  
та економіки міжнародного туризму,  
*Запорізький національний університет*

**Бондаревська О.А.,**

магістр економіки,  
*Запорізький національний університет*

**Duhiienko Natalia,**

Candidate of Sciences (Economics), Associate professor,  
Associate Professor of the Department of  
International Economics, Natural Resources and  
Economy of International Tourism,  
*Zaporizhzhya National University*

**Bondarevska Oleksandra,**

Master of Economics,  
*Zaporizhzhya National University*

### **РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ РИНКУ ЗЕМЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

**Дугієнко Н.О., Бондаревська О.А. Роль держави у формуванні ринку землі в умовах глобалізації економіки України.** В статті висвітлено вплив глобалізації на державне регулювання економіки, встановлено характерні ознаки впливу держави на економіку в умовах глобалізації та транснаціоналізації, обґрунтовано доцільність виваженого підходу до реформування економіки, зокрема здійснення земельної реформи та відкриття ринку землі. Розкрито негативний вплив ТНК на агропромисловий сектор та ризики відкриття ринку землі, які полягають у можливій монополізації аграрного сектора та загрозі скуповування українських земель іноземцями. Обґрунтовано, що інституційна трансформація українського аграрного сектора, особливо в контексті земельних відносин, потребує створення аграрного банку та окремого державного регулятора, який займатиметься регулюванням продажу землі в Україні.

**Ключові слова:** глобалізація, транснаціоналізація, держава, ринок землі, агропромислове виробництво, транснаціональні компанії.

**Дугиенко Н.А., Бондаревская А.А. Роль государства в формировании рынка земли в условиях глобализации экономики Украины.** В статье освещено влияние глобализации на государственное регулирование экономики, установлены характерные признаки влияния государства на экономику в условиях глобализации и транснационализации, обоснована целесообразность взвешенного подхода к реформированию экономики, в частности осуществление земельной реформы и открытия рынка земли. Раскрыто негативное воздействие ТНК на агропромышленный сектор и риски открытия рынка земли, которые заключаются в возможной монополизации аграрного сектора и угрозе скупки украинских земель иностранцами. Обосновано, что институциональная трансформация украинского аграрного сектора, особенно в контексте земельных отношений, требует создания аграрного банка и отдельного государственного регулятора, который будет заниматься регулированием продажи земли в Украине.

**Ключевые слова:** глобализация, транснационализация, государство, рынок земли, агропромышленное производство, транснациональные компании.

**Duhiienko Natalia, Bondarevska Oleksandra. The role of the government in the formation of the land market amid globalization of the Ukrainian economy.** The role of the government in the formation of the land market in the conditions of globalization of the Ukrainian economy. The article highlights the impact of globaliza-

tion on government regulation of the economy, identifies characteristic signs of state influence on the economy in the context of globalization and transnationalization, substantiates the expediency of a prudent approach to economic reform, in particular the implementation of land reform and the opening of the land market. The level of globalization and openness of the Ukrainian economy is analyzed. Despite its high level of openness, Ukraine is not properly involved in the global division of labor and global trade flows, but has a tangible impact of transnational capital in the agro-industrial sector. The negative impact of TNCs on the agro-industrial sector and the risks of opening up the land market, which are a possible monopolization of the agrarian sector and the threat of buying up of Ukrainian lands by foreigners, are revealed. Ukraine acts mainly as a country that accepts multinational corporations and to some extent experiences the advantages and disadvantages of their activities. However, the transnationalization of the national economy may lead to a gradual loss of state sovereignty, the right to national wealth, the transformation of the country into a source of cheap resources and labor, and it is necessary to pay attention to the impact that TNCs have on the economy of Ukraine. The dominance of TNCs in investments in the agrarian sector of the economy in the context of globalization carries certain threats to the recipient country: food security, rising domestic prices for foodstuffs, exacerbation of social contradictions, inequality of competition between national and foreign investors, environmental consequences, etc. In view of these negative factors, globalization for the Ukrainian government is to preserve the central position of the nation-state and the advantages in controlling the extraction and use of natural resources. It is substantiated that the institutional transformation of the Ukrainian agrarian sector, especially in the context of land relations, requires the creation of an agrarian bank and a separate state regulator, which will be responsible for regulating the sale of land in Ukraine.

**Key words:** globalization, transnationalization, government, land market, agro-industrial production, transnational companies.

**Постановка проблеми.** Агропромислове виробництво відіграє ключову роль у світовій економіці. Такі фактори, як клімат, рілля, доступ до технологій та кількість людської праці впливають на виробництво сільського господарства в різних куточках світу. Україна належить до країн, які також покладаються на розвиток агропромислового виробництва як однієї із сфер економічного зростання. Тому вагомий вплив на розвиток українського аграрного сектора економіки мають світові глобалізаційні процеси, і це необхідно врахувати при здійсненні земельної реформи.

Земельна політика в умовах глобалізації має першочергове значення для забезпечення стійкого розвитку, раціонального управління, добробуту населення та економічних можливостей сільських і міських жителів, а також – для подолання бідності в Україні. Дослідження у сфері державного регулювання економіки природокористування та аналіз проблем використання та продажу земельних ресурсів в умовах глобалізації та транснаціоналізації економіки є беззаперечно актуальними як серед науковців, так і практиків, фермерів, представників об'єднаних територіальних громад України.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням ролі держави в контексті глобальних викликів присвячується науковій праці зарубіжних та українських вчених, зокрема Хелд Д., Макгрю Е., Гольдблатт Д., Перратон Д., Войтович Р., Осьмової М., Бойченко А. Дослідженню проблеми формування ринку землі в Україні та його впливу на національну економіку присвячено праці Загарій В., Бінчаровської Т., Данкевич В. та інших учених. У наукових працях глибоко і всебічно розкривається сутність процесів державного регулювання в умовах глобалізації, проте недостатньо розкрито роль держави у формуванні ринку землі в умовах глобалізації економіки.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є вивчення процесів впливу глобалізації на модифікацію функцій державного регулювання економіки та обґрунтування нової ролі держави у формуванні ринку землі в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Процеси глобалізації, тобто все більшої взаємозалежності громадян і держав у сучасному світі, стали викликом для більшості національних держав, незважаючи на їх просторове розміщення чи рівень політичного, економічного та культурного розвитку. Глобалізацію можна представити як процес розширення, поглиблення та прискорення світового співробітництва, який зачіпає всі аспекти соціального життя – від культурного до кримінального, від фінансового до духовного [1].

Глобальна інтеграція несе значну кількість благ, зокрема переваги міжнародного поділу праці, ефекти масштабу та розповсюдження інновацій. Глобалізація має позитивні риси, які розкриваються через свободу вибору, а саме глобальним переміщенням товарів, послуг, інновацій, капітальних і трудових ресурсів [2]. Проте взаємопов'язаність національних економік може й мати негативні наслідки в політичному аспекті, так як зростає політична нестабільність та ризик порушення або втрати національної безпеки країн. Вчені, які критикують глобалізаційні процеси зазначають, що з розвитком глобалізації збільшується рівень бідності в країнах, відбувається руйнація національних культур та погіршується стан навколишнього середовища [3].

Україна не є винятком, і під впливом глобалізаційних процесів, відбувається низка тенденцій, які стають для нашої економіки викликами. Серед них можна виділити: відставання від розвитку новітніх технологій, загострення соціально-економічних диспропорцій серед населення, наявність екологічних проблем, наявність активних процесів «офшоризації» іноземного капіталу. Всі ці виклики потребують виваженої стратегії державної політики та формування механізму регулювання економіки з урахування негативних тенденцій глобалізації [4].

Зазначимо, що до фінансово-економічної кризи частка України у світовому виробництві зростала прискореними темпами (у 2000 році – 0,10%, у 2008 році – 0,29%). Але останніми роками економічна динаміка України істотно поступається світовій, внаслідок чого

частка країни у світовій економіці помітно зменшилася (2014 рік – 0,17%, 2016 рік – 0,22%) [5]. Проте у 2018 році повернулася до рівня 2008 року (0,29%). Зазначимо, що, не дивлячись на високий показник відкритості, наша країна не в повній мірі є активним учасником міжнародних потоків товарів і послуг, оскільки за даними Індексу залучення країн світу до міжнародної торгівлі у 2016 році Україна посіла 95 позицію серед 136 країн [6].

Для України глобалізація є, з одного боку, серйозним викликом, а, з іншого – вона дає шанс підвищити конкурентоспроможність національної економіки та відновити втрачені позиції в світі. В обох випадках Україна повинна адаптуватися до цих процесів і зайняти гідне місце в глобальній економіці. З вищенаведеного слідує, що нові тенденції та ризики глобалізації наочно демонструють підвищення ролі держави в глобальній економіці. Глобалізація є внутрішньо суперечливим процесом, оскільки, з однієї сторони, вона надає шанс для політичної еліти здійснювати обговорення актуальних державних та управлінських проблем, а з іншої – є фактором загострення існуючих та виникнення нових проблем, які виникли до активізації глобальних процесів у світовому господарстві.

Важливу роль у трансформації місця та ролі національної держави належить впливу транснаціональних корпорацій (ТНК), які і складають ядро глобальної системи господарювання. В умовах загострення глобальної конкурентної боротьби суттєво актуалізуються питання узгодження корпоративних транснаціональних стратегій із структурними пріоритетами національного економічного розвитку.

Вважаємо, що «провали» глобалізації посилюють «провали» ринку, що і пояснює не просто необхідність державного регулювання ринкової економіки, а його посилення в умовах глобалізації. Аналізуючи мінливу роль держави в глобалізованому світі, можна констатувати, що глобалізація – це [7–9]: трансформація функцій і ролі держави; стирання межі між внутрішньою і зовнішньою політикою; перевага економічної потужності ТНК над можливостями навіть середніх держав; збереження національною державою центральних позицій і перевагою у забезпеченні порядку і обороноздатності, наданні соціальних послуг, регулюванні ринку, підтриманні транспортної інфраструктури, контролі над видобутком та використанням природних ресурсів, регулюванні міграції, вирішенні внутрішніх етнічних проблем, формуванні державою найбільш сприятливих умов інтеграції національної економіки і громадян у світове господарство; гранично високі вимоги до компетенції державного керівництва; зростання відповідальності держави за демократичні цінності та інститути, так як глобалізаційні тенденції роблять суперечливе вплив на їх долю.

В період реформування економіки України перед державою постає стратегічне питання щодо зацікавленості ТНК у впровадженні ринку землі як однієї з вагомих чинників розвитку економіки. Україна є країною-реципієнтом для ТНК і має як позитивні, так і негативні результати від їх економічної діяльності [9]. Але транснаціоналізація економіки України може стати причиною часткової втрати національного суверенітету, права на національне багатство, перетворення країни на джерело дешевих ресурсів та робочої сили,

тому необхідно звернути увагу на вплив, який спричиняє діяльність ТНК на економіку України.

Сукупність визначених ефектів впливу ТНК на національну економіку, зокрема наслідки діяльності ТНК особливо стають актуальними в період земельної реформи, яка тісно пов'язана з розвитком ринку землі в умовах глобалізації мінімізації негативного впливу транснаціоналізації на економіку України. Вважаємо, що наразі це питання є одним з найбільш стратегічно важливих оскільки зі зняттям мораторію на землю та запуском ринку землі пов'язано питання соціально-економічного розвитку сільського населення України, яке становить 31,1% всього населення країни [10-11].

У цьому контексті зауважимо, що ринок земель сільськогосподарського призначення має риси глобальності, що обумовлює зростання попиту на земельні ресурси з боку як українських, так й іноземних суб'єктів господарювання. У такому аспекті В. С. Данкевич зазначає, що основними інвесторами в агропромисловому секторі протягом останніх 10 років є транснаціональні компанії (ТНК). Значні обсяги прямих іноземних інвестицій у природні, а саме земельні ресурси вкладають не лише розвинуті країни, але й нові гравці, такі як країни-експортери нафти (Саудівська Аравія, Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати тощо), або країни Сходу (Китайська Народна Республіка, Республіка Корея) [10]. Але транснаціоналізація агропромислового сектору в контексті глобалізаційних процесів має низку загроз для країн, які приймають іноземний капітал, зокрема: ймовірність зниження продовольчої безпеки країни, підвищення цін на товари агропромислового сектору, загострення соціальних проблем, зниження конкурентоспроможності національних виробників агропромислової продукції фермерського та сімейного типу, у порівнянні з іноземними виробниками, наявність проблем захисту навколишнього середовища та виснаження природних багатств тощо. Ці виклики здійснюють значний вплив на світову продовольчу безпеку і потребують значної уваги як серед політиків, науковців, так і виробників агропромислової продукції [11, с. 117].

Як було вже зазначено, глобалізація торговельних потоків надає безпрецедентну можливість країнам, які мають обмежені земельні та водні ресурси (наприклад, країни-експортери нафти Перської затоки) купувати землі сільськогосподарського призначення за рахунок значних експортних доходів від експорту нафти. Також попит на земельні ресурси формують країни з швидкими темпами зростання чисельності населення (Китай), у яких в майбутньому може постати проблема загострення продовольчої безпеки. Такі країни здійснюють купівлю земель сільськогосподарського призначення за низькими цінами в бідних країнах Африки [11].

Одержані результати дозволяють зробити припущення щодо вагомого впливу глобалізаційних процесів на землекористування та продаж сільськогосподарських угідь в Україні. В таких умовах доцільно змінити модель існуючих земельних відносин, але надати можливість власникам земельних ресурсів розпоряджатися їх земельними ділянками. Проте, наявність політичної нестабільності, загострення військового конфлікту на Донбасі війни, складний економічний стан, вказує на те, що відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення повинно базуватися на компетентних та виважених рішеннях політичної еліти, громадськості та аграріїв [9].

Проте реальність свідчить про зворотні тенденції, що обумовлене запропонованою земельною реформою українськими урядовцями. Згідно Законопроекту № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» один власник земельних ресурсів зможе сконцентрувати в своїй власності до 15% території області та до 200 тис. га в межах країни. Таке положення, по-перше, може сприяти монополізації агропромислового сектору, та, по-друге, призвести до купівлі земель сільськогосподарського призначення іноземними суб'єктами господарювання, які вже довгий час здійснюють економічну діяльність на території України (наприклад Kernel, Glencore, Cargill та інші).

Аналіз Законопроекту № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» дає змогу стверджувати, що проект є недосконалим, оскільки [12–13]: не передбачає обмеження землекористування; не виключає з кола покупців юридичних осіб; не передбачає створення структур, які займаються регулюванням продажу землі; не передбачає створення фінансової установи, яка буде забезпечувати довгострокове пільгове кредитування для середніх аграріїв купівлі землі; не містить жодного запобіжника проти концентрації земельних ресурсів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, здійснення земельної реформи та відкриття «ринку землі» в Україні може мати негативні наслідки у разі некомпетентного та форсованого підходу, оскільки транснаціональні аграрні корпорації можуть скористатися недосконалістю національного земельного законодавства та придбати землі сільськогосподарського призначення України за низькими цінами у значних обсягах. Таке майбутнє може мати катастрофічні екологічні та соціально-економічні наслідки: руйнівна

експлуатація родючих ґрунтів, зниження прибутковості фермерів, підвищення рівня бідності сільського населення, загострення продовольчої безпеки.

В умовах глобалізації країни-реципієнти потребують реалізації на державному рівні системи запобіжних заходів для запобігання можливим негативним наслідкам діяльності ТНК на ринку сільськогосподарських земель. Серед таких заходів можна назвати узгодження національних інтересів у раціональному і продуктивному використанні трудових та земельних ресурсів з інтересами ТНК, що інвестують у сільськогосподарське виробництво, за рахунок розвитку сільських територій, створення чіткої законодавчої бази, визначення умов експлуатації земельних ділянок. Також обов'язково необхідно створити аграрний банк та державний регулятор, який займатиметься регулюванням продажу землі.

З огляду на вищевказане, державні органи влади України в умовах суперечливого впливу глобалізації та транснаціоналізації на національну економіку повинні обрати виважений та компетентний підхід до земельної реформи та відкриття ринку землі, що несе як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки для населення України.

Подальша інституційна трансформація українського аграрного сектору, особливо в контексті земельних відносин, має сприяти стабілізації інтеграції вітчизняного агропромислового комплексу, підвищити рівень захищеності щодо впливу екзогенних факторів. Водночас глобалізаційні виклики повинні враховуватися під час формування стратегії трансформації національного аграрного сектору економіки для більш раціонального використання земельних ресурсів. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці механізму державного регулювання продажу земельних ресурсів в умовах глобалізації економіки України.

### Список використаних джерел:

1. *Глобальные трансформации*: политика, экономика, культура / Д. Хелд и др. Москва, 2004. 576 с.
2. Червінський А., Шутиш М. Глобалізація: Україна залишається напіввідкритою і напівпрозорою. *Україна Business*. 2004. № 16. С. 4–5.
3. Frankel J. *The Environment and Globalization*. Cambridge : MA, 2003. 152 p.
4. Sokolova L., Veriasova G., Sokolov O. Scientific and Methodical Support for Enterprise's Competitiveness Increase under Conditions of Marketing Orientation. *Slovak international scientific journal*. 2018. № 16. Vol. 1. P. 15–17.
5. World Economic Outlook Reports. URL: <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=29> (дата звернення: 20.12.2019).
6. Ukraine. Enabling Trade Index 2016. URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/economy-profiles/#economy=UKR> (дата звернення: 20.12.2019).
7. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : монографія / за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.
8. Глобализация мирового хозяйства: учеб. Пособие / под ред. д-ра экон. наук, проф. М.Н. Осьмовой, канд. экон. наук, доц. А.В. Бойченко. Москва : ИНФРА-М, 2006. 376 с.
9. Загарій В.К. Транснаціоналізація та її вплив на економіку України. URL: [http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017\\_3/2.pdf](http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_3/2.pdf) (дата звернення: 20.12.2019).
10. Бінчаровська Т.А. Напрями адаптації аналітичного апарату сільськогосподарських підприємств до вимог земельного ринку. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Том 28. № 1. С. 294–302.
11. Данкевич В.Є. Вплив глобалізації на ринок земель сільськогосподарського призначення. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки*. 2014. № 4. С. 117–123.
12. Земельна реформа: чи домовляться влада і аграрний бізнес? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2803162-zemelna-reforma-ci-domovlatsa-vlada-i-agrarnij-biznes.html> (дата звернення: 20.12.2019).
13. Законопроект 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». URL: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/LI00604A.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LI00604A.html) (дата звернення: 20.12.2019).



### References:

1. Held D. (2004) Globalnye transformatsii: politika, ekonomika, kultura [Global transformations: politics, economics, culture]. Moscow. (in Russian).
2. Chervinsky A., Shutysh M. (2004) Hlobalizatsiya: Ukrayina zalyshayetsya napivvidkrytoyu i napivprozoroyu [Globalization: Ukraine remains semi-open and translucent]. Ukraine Business, vol. 16, pp. 4–5. (in Ukrainian)
3. Frankel J. (2003) The Environment and Globalization. Cambridge : MA, 152 p. (in English)
4. Sokolova L., Veriasova G., Sokolov O. (2018) Scientific and Methodical Support for Enterprise's Competitiveness Increase under Conditions of Marketing Orientation. Slovak international scientific journal. № 16. Vol. 1. P. 15–17. (in English)
5. World Economic Outlook Reports. Available at: <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=29> (accessed 20 December 2019). (in English)
6. Ukraine. Enabling Trade Index 2016. Available at: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/economy-profiles/#economy=UKR> (accessed 20 December 2019). (in English)
7. Voytovych R.V. (2007) Vplyv hlobalizatsiyi na systemu derzhavnogo upravlinnya (teoretyko-metodolohichnyy analiz): monohrafiya [Impact of globalization on public administration (theoretical and methodological analysis)]. Kyiv : NADU, 680 p.
8. Osmovoy M.N., Boychenko A.V. (2006) Globalizatsiya mirovogo khozyaystva [Globalization of the world economy]. Moscow : INFRA-M, 2006. 376 p.
9. Zahariy V.K. (2017) Transnatsionalizatsiya ta yiyi vplyv na ekonomiku Ukrayiny [Transnational and environmental impact on the economy of Ukraine]. Available at: [http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017\\_3/2.pdf](http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_3/2.pdf) (accessed 20 December 2019). (in Ukrainian)
10. Bincharovska T.A. (2018) Napryamy adaptatsiyi analitychnoho aparatu silskohospodarskykh pidpryyemstv do vymoh zemelnogo rynku [Areas of adaptation of the analytical apparatus of agricultural enterprises to the requirements of the land market]. Ekonomichnyy analiz: zb. nauk. prats. [Economic analysis]. Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», vol 28/1, pp. 294–302.
11. Dankevych V.Ye. (2014) Vplyv hlobalizatsiyi na rynek zemel silskohospodarskoho pryznachennya [Impact of globalization on the agricultural land market]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V.V. Dokuchayeva. Ser. : Ekonomichni nauky [Bulletin of Kharkiv National Agrarian University of V.V. Dokuchaev], vol. 4, pp. 117–123.
12. Zemelna reforma: chy domovlyatsya vlada i ahrarnyy biznes? [Land reform: Will government and agrarian business agree?]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2803162-zemelna-reforma-ci-domovlatsa-vlada-i-agrarnij-biznes.html> (accessed 20 December 2019). (in Ukrainian)
13. Zakonoprojekt 2178-10 «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo obihu zemel' silskohospodars'koho pryznachennya» [Bill 2178-10 «On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine on the Circulation of Agricultural Lands»]. Available at: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/JI00604A.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI00604A.html) (accessed 20 December 2019). (in Ukrainian)